

Анотація

Копилова Ж. В. Жилье как родовое понятие одноквартирного жилого дома граждан Украины. — Статья.

Статья посвящена исследованию понятий жилья и одноквартирного жилого дома граждан Украины в гражданском праве. Выделяются общие (обязательные) признаки жилого дома и жилья в целом. Автором анализируются законодательные акты по регистрации прав собственности на недвижимое имущество. Предлагается собственное определение понятий жилья и жилого дома.

Ключевые слова: жилье, жилой дом, регистрация прав собственности.

Summary

Kopilova J. Habitation As Family Concept of One-Flat Dwelling-House of Citizens of Ukraine. — Article.

The article is devoted research of concepts of habitation and one-apartment habitable houses of Ukraine citizens in civil law. Distinguish oneself by the general (obligatory) signs of an apartment house and habitations as a whole are allocated. The author analyzes legislative acts on registration of the property rights to real estate. Own definition of concepts of habitation and an apartment house is offered.

Keywords: habitation, an apartment house, registration of the property rights.

УДК 347.66/67(477)

О. Ю. Цибульська

ПРАВОВІДНОСИНИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ВНАСЛІДОК ПОКЛАДЕННЯ НА СПАДКОЄМЦЯ ОBOB'ЯЗКУ ВЧИНИТИ ДІЇ ДЛЯ СУСПІЛЬНО КОРИСНОЇ МЕТИ

Актуальність теми зумовлена тим, що на сучасному етапі розвитку нашої держави, законодавство якої дозволяє накопичувати громадянами за життя необмежену кількість майна, проблеми належного правового регулювання інституту заповідальних розпоряджень, за допомогою яких можна визначити подальшу його долю на випадок смерті, є надзвичайно важливими.

ЦК України серед заповідальних розпоряджень передбачає можливість зобов'язувати спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети.

В науці цивільного права мають місце окремі праці фахівців з дослідження інституту заповідальних розпоряджень взагалі, так і покладення на спадкоємця обов'язку виконати дії для досягнення суспільно корисної мети зокрема, що здійснювалися як в радянський, так і в теперішній період. Серед основних дослідників зазначеної проблеми варто виділити Б. С. Антимонова, Н. М. Баранника, Д. П. Ватмана, В. К. Дроннікова, Ю. О. Заїку, В. М. Ігнатенко, Є. О. Рябоконт, В. І. Серебровського, С. Я. Фурсу, Є. І. Фурсу та ін. Втім цілісного та комплексного наукового дослідження правовідносин, що виникають внаслідок зазначеного розпорядження заповідача, проведено не було.

Як наслідок, на практиці забезпечення права на встановлення в заповіті відповідного розпорядження може викликати низку проблем, серед яких зви-

чайна відсутність належної інформації у необізнаних в праві громадян щодо можливості розпорядитися майном на випадок смерті за допомогою покладення обов'язку на спадкоємця виконати дії для суспільно корисної мети, а також недосконалість чинного законодавства України в цій сфері. Вказані проблеми не можливо подолати без відповідних науково-теоретичних розробок.

Враховуючи вищенаведене, вказане дослідження є своєчасним, має важливе теоретичне і практичне значення.

Метою цієї статті є дослідження правовідносин, що виникають внаслідок встановлення в заповіті заповідального покладення.

Для досягнення зазначеної мети були поставлені такі завдання: визначити характер правовідносин, що виникають внаслідок заповідального покладення; встановити коло суб'єктів, об'єкт та зміст правовідносин, що виникають внаслідок встановлення заповідального покладення; на підставі проведеного дослідження сформулювати пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері правового регулювання відносин, що виникають внаслідок заповідального покладення.

Відповідно до ч. 2 ст. 1240 ЦК України заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети [18]. Така можливість має теоретичну назву «заповідальне покладення» [17, 906; 6, 99].

Аналогічне положення закріплено і в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7, де в підп. 5 п. 16 зазначено, що заповідач може зобов'язати спадкоємців до вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети [11].

В юридичній літературі серед цивілістів не має єдиної позиції з приводу визначення характеру правовідносин, що виникають внаслідок покладення на спадкоємця обов'язку виконати певні дії, спрямовані на досягнення суспільно корисної мети.

Прибічники однієї точки зору вважають, що покладення не створює цивільно-правового зобов'язання, а лише зобов'язує спадкоємця виконати певні дії [12, 787; 13, 151]. Так, Д. Ватман вважав, що покладення, на відміну від легату, не встановлює зобов'язальних правовідносин між спадкоємцем та конкретною особою, а «лише зобов'язує спадкоємця використовувати одержане ним майно для досягнення загальнокорисної мети» [3, 24]. На думку В. І. Сербровського, при покладенні не виникають зобов'язальні відносини між спадкоємцем та іншою особою, тому і немає кредитора, який міг би вимагати виконання зобов'язання на свою користь [14, 143]. За твердженням В. К. Дронікова покладення на відміну від заповідального відказу, що створює зобов'язальні відносини між спадкоємцем і відказоодержувачем, є лише юридичним обов'язком, що обмежує або зменшує надане право [5, 104]. Б. С. Антимонов і К. А. Граве вказували, що хоча здійснення тих дій, які складають зміст покладення, і являє собою обов'язок відповідного спадкоємця за заповітом, такий спадкоємець не стає боржником будь-якої певної особи, яка могла б по-

дібно відказоодержувачу або іншому кредитору спадкоємця вимагати виконання цих дій [1, 173]. Н. М. Бараннік та А. П. Сінельник зазначають, що покладення не створює цивільно-правового зобов'язання між спадкоємцем і певною особою, а лише зобов'язує спадкоємців використовувати отримане ними за спадкуванням майно для досягнення вказаної в заповіті суспільно корисної мети [3, 15].

Прибічники іншої точки зору зазначають, що правовідносини, які виникають внаслідок заповідального покладення, породжують зобов'язання. Так, В. М. Ігнатенко стверджує, що заповідальне покладення так само, як і заповідальний відказ, носить зобов'язальний характер, де спадкоємець, який виступає як боржник, зобов'язаний виконати його належним чином. На відміну від заповідального відказу, який називає як кредитора, так і боржника, заповідальне покладення вказує лише боржника — спадкоємця, а кредитором може виступати будь-яка зацікавлена в діях, спрямованих на здійснення загальнокорисної мети, особа, тобто має місце встановлення правового зв'язку між спадкоємцем і особою, яка відгукнулася, що, без сумніву, має зобов'язально-правовий характер [7, 18; 8, 34]. Аналогічну точку зору висловлюють також Ю. О. Заїка та Є. О. Рябоконт, які зазначають, що, як і відказ, покладення є одним із розпоряджень заповідача, яким у спадкоємця встановлюється обов'язок із виконання дій, спрямованих на здійснення загальнокорисної мети. Між спадкоємцем за заповітом, на якого покладений відповідний обов'язок, та між особами, які мають право вимагати виконання на їх користь дій відповідного змісту, складаються зобов'язальні відносини, в яких перший виступає боржником, а останні — кредиторами [6, 52, 98]. На думку В. В. Васильченка, а також інших цивілістів, в силу покладення виникають правовідносини, в яких зобов'язаній особі — спадкоємцю протистоять в якості правомочних всі зацікавлені в його виконанні особи [3, 104].

Є необхідним погодитись із позицією тих авторів, які вважають, що правовідносини, які виникають внаслідок заповідального покладення, носять зобов'язальний характер. Хоча, дійсно, уповноважений суб'єкт у правовідношенні, що виникло внаслідок заповідального покладення, визначально невідомий і це, в свою чергу, є основною відмінністю даного заповідального розпорядження від заповідального відказу, проте, це зовсім не означає, що він взагалі відсутній — цей суб'єкт існує, але з огляду на надзвичайно широке коло потенційних кредиторів у зобов'язанні, яке виникає з покладення, не можна наперед визначити, яка конкретно особа або сукупність осіб виявиться ним.

При визначенні кола суб'єктів зобов'язання, що виникає внаслідок заповідального покладення слід керуватись тим, що даний вид заповідального розпорядження передбачає покладення на спадкоємця виконання дій для суспільно корисної мети і у цьому виявляється його специфічність і відмінність від інших обов'язків спадкоємців [16, 46–48].

Таким чином, інтерес у заповідальному покладенні набуває публічного характеру, оскільки при майновому характері останнього не встановлюється конкретно певний вигодонабувач [2, 15].

Правомочними особами при покладанні можуть бути як чітко визначений суб'єкт (наприклад, письменник дає спадкоємцю вказівку передати зібрані ним літературні матеріали державі з метою подальшого створення на їх основі бібліотеки) або певна соціальна група (наприклад, вчений разом із призначенням спадкоємцем навчального закладу, в якому він працював, покладає на нього зобов'язання надавати у користування студентам цього закладу створені ним електронні пристрої для проведення наукових досліджень), так і надзвичайно широке коло осіб (наприклад, заповідач, залишаючи спадкоємцеві зібрану ним рідкісну колекцію картин, монет тощо, покладає на нього обов'язок надавати всім бажаним у певні дні та години можливість для ознайомлення з ними; відомий композитор, призначаючи спадкоємцем консерваторію і передаючи останній предмети, пов'язані з його професійною діяльністю, зобов'язує останню влаштувати в його будинку музей) [6, 97–98].

Отже, оскільки закон не передбачає певного кола суб'єктів, які мають право вимагати виконання дій для суспільно корисної мети, необхідно виходити з того, що право вимоги виконання заповідального покладення мають будь-які зацікавлені у виконанні цього заповідального розпорядження особи [3, 55].

Таким чином, суб'єктами зобов'язання, що виникатиме внаслідок покладення на спадкоємця обов'язку вчинення певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети, слід вважати спадкоємця, що матиме правове становище боржника, та будь-яку із зацікавлених у виконанні таких дій осіб, що матиме правове становище кредитора.

Об'єктом правовідносин, що виникають внаслідок заповідального покладення, є певні дії зобов'язаного спадкоємця за заповітом, спрямовані на досягнення загальнокорисної мети.

Зі змісту ч. 2 ст. 1240 ЦК України залишається невизначеним характер дій зобов'язаного покладенням спадкоємця. Слід погодитись із думкою В. Ігнатенка, який стверджує, що в цьому разі маються на увазі дії як майнового, так і не майнового характеру, які завжди спрямовані на досягнення загальнокорисної мети [8, 33–34].

Разом із тим положення, що містяться в абз. 4 п. 160 розділу 17 глави 3 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженій Наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. № 20/5 [9] (далі — Інструкція), де закріплено, що до заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (наприклад, розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання заповідача, бажання призначити опіку над неповнолітніми, виконання певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети тощо), а також — в Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. № 419 [10] (далі — Порядок), де в заповіт, згідно абз. 2 п. 20 Порядку, може бути включено розпорядження немайнового характеру (наприклад, порядок розпорядження особистими паперами, виконання певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети тощо) не відповідають дійсному

положенню обставин, оскільки надають діям зобов'язаного спадкоємця, спрямованим на досягнення загальнокорисної мети, виключно немайновий характер.

Таким чином, існує певна неузгодженість в правовому регулюванні даного виду заповідальних розпоряджень між ЦК України та Інструкцією і Порядком, що на практиці може приводити до неоднакового тлумачення нотаріусами можливості покладати на спадкоємців обов'язків щодо вчинення певних дій, спрямованих на досягнення загальнокорисної мети, передбаченої ч. 2 ст. 1240 ЦК України.

Зазначене вище обґрунтовує необхідність внести зміни абз. 4 п. 160 розділу 17 глави 3 Інструкції та абз. 2 п. 20 Порядку і викласти їх в такій редакції:

«До заповіту може бути включено розпорядження немайнового характеру (наприклад, порядок розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання заповідача тощо), а також розпорядження з виконання певних дій, спрямованих на досягнення суспільно корисної мети».

Невирішеним питанням залишається визначення ознак загальнокорисної мети, для досягнення якої спадкоємець зобов'язаний виконувати дії майнового або не майнового характеру. На жаль, ці ознаки ані теорією цивільного права, ані практикою до сих пір не розроблені, що викликає чимало проблем на практиці нотаріусів при посвідченні заповітів, що містять подібні розпорядження на випадок смерті [15, 32].

Зміст правовідносин, що виникають внаслідок заповідального покладення складають обов'язок спадкоємця за заповітом вчинити певні дії для досягнення суспільно корисної мети та право вимоги будь-якої із зацікавлених у виконанні таких дій особи.

ЦК України не визначає ані момент виникнення права вимоги у кредиторів на предмет заповідального покладення, ані момент, з якого кредитори мають право звернутися до суду із позовом до такого спадкоємця-боржника. В юридичній літературі розповсюдженою є думка, згідно з якою до заповідального покладення, предметом якого є дії майнового характеру, застосовуються правила про виконання заповідального відказу [19, 625].

Отже, як і при заповідальному відказі, необхідно розрізнити час, з якого у вигодонабувача за заповідальним покладенням виникає право вимоги до спадкоємця за заповітом, та час, з якого вигодонабувач має право пред'явити позов із вимогою виконання зобов'язання.

Оскільки ч. 4 ст. 1238 ЦК України закріплено положення, згідно з яким відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця з часу відкриття спадщини, то застосовуючи аналогію закону слід визнати, що і у вигодонабувача за заповідальним покладенням виникатиме право вимоги до спадкоємця за заповітом з часу відкриття спадщини. Разом із тим, керуючись роз'ясненням, наданим в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. №7, де в абз. 3 п. 17 закріплено, що за правилом ч. 4 ст. 1238 ЦК України відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця з часу відкриття спадщини, однак право пред'явити до

спадкоємця позов із вимогою виконання зобов'язання, що виникає внаслідок заповідального відказу, відказоодержувач набуває лише після того, як спадкоємець прийме спадщину, і до цього часу право відказоодержувача не може вважатися порушеним, і право на позов не виникає, можна стверджувати, що право вигодонабувача за заповідальним покладенням пред'явити позов до спадкоємця (так само як і право відказоодержувача за заповідальним відказом) виникатиме тільки з часу прийняття останнім спадщини.

Що ж стосується визначення початку перебігу позовної давності, то аналогія закону і в даному випадку матиме застосування. Аналогічно визначенню початку перебігу позовної давності у відказоодержувача за заповідальним відказом має бути вирішено питання й щодо початку перебігу позовної давності у вигодонабувача за заповідальним покладенням. Тобто початком перебігу позовної давності вигодонабувача за заповідальним покладенням слід вважати момент прийняття спадкоємцем-боржником спадщини. Правом такої вимоги уповноважена (зацікавлена) особа може скористатися протягом встановленого законом трирічного строку позовної давності (ст. 257 ЦК України), перебіг якого обчислюється за загальними правилами початку перебігу строку позовної давності.

З огляду на зазначене вище, можна стверджувати, що, правовідносини, які виникають внаслідок заповідального покладення, є зобов'язальними, і визначальними ознаками цього можна виділити наступні:

— сторонами зобов'язання є спадкоємець — особа, яка несе обов'язок виконати певні дії для досягнення загальнокорисної мети; і вигодонабувачі — всі зацікавлені у виконанні дій, спрямованих на досягнення загальнокорисної мети, особи, яким належить право вимоги;

— об'єктом правовідносин є дії, а отже, правовідносини, що виникають внаслідок заповідального покладення, опосередковують динаміку цивільного обігу;

— здійснення суб'єктивного права вигодонабувачами можливе тільки у разі здійснення спадкоємцем дій, що складають його обов'язок.

Зазвичай, висвітлення всіх аспектів, пов'язаних з дослідженням відповідного заповідального розпорядження, є неможливим. Разом із тим, висновки, отримані в результаті дослідження правовідносин, що виникають внаслідок покладення обов'язку на спадкоємця вчинити певні дії, спрямовані на досягнення суспільно корисної мети, можуть бути підставою для наукових праць в подальшому.

Література

1. Антимонов Б. С. Советское наследственное право / Б. С. Антимонов, К. А. Гравс. — М. : Госюриздат, 1955. — 215 с.
2. Баранник Н. Специальные (особые) распоряжения завещателя // Мала енциклопедія нотаріуса (комплект). — 2005. — № 1. — С. 13–16.
3. Васильченко В. В. Коментар Книги шостої Цивільного кодексу України «Спадкове право» // Довідник нотаріуса. — 2006. — № 1. — С. 4–96.
4. Ватман Д. Завещательный отказ // Советская юстиция. — 1970. — № 18. — С. 24.

5. Дронников В. К. Наследственное право Украинской ССР / В. К. Дронников. — К. : Вища шк., 1974. — 159 с.
6. Заїка Ю. О. Спадкове право : навч. посіб. / Ю. О. Заїка, Є. О. Рябоконе. — К. : Юрінком Інтер, 2009. — 352 с.
7. Ігнатенко В. Заповідальний відказ і заповідальне покладення як види позадоговірних зобов'язань // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 6. — С. 17–22.
8. Ігнатенко В. Правова характеристика відносин, що виникають із заповідального покладення // Підприємництво, господарство і право. — 2003. — № 8. — С. 31–35.
9. Про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : інструкція, затв. наказом Міністерства юстиції України від 3 берез. 2004 р. № 20/5 // Офіційний вісник України. — 2004 р. — № 10. — Ст. 639.
10. Про порядок посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених : постанова Кабінету Міністрів України від 15 черв. 1994 р. № 419 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. Про судову практику у справах про спадкування : постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 трав. 2008 р. №7 // Вісник Верховного суду України — 2008 р. — № 6. — Ст. 17.
12. Пучкова И. А. Гражданский кодекс Украины : науч.-практ. коммент. / И. А. Пучкова. — Х., 1999. — 848 с.
13. Садигова Л. Спадкування за заповітом // Мала енциклопедія нотаріуса (комплект). — 2009. — № 2. — С. 145–166.
14. Серебровский В. И. Избранные труды по наследственному праву / В. И. Серебровский. — М. : Статут, 1997. — 567 с.
15. Солодова А. А. Завещательное назначение опекуна или попечителя в форме завещательного возложения // Юрист. — 2007. — № 1. — С. 32–33.
16. Спадкове право. Нотаріат. Адвокатура. Суд : наук.-практ. посіб. / [С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, О. М. Клименко та ін.] ; за заг. ред. С. Я. Фурси. — К. : Вид. Фурса С.Я. : КНТ, 2007. — 1216 с.
17. Харитонов Е. О. Гражданское право Украины : учебник / Е. О. Харитонов, Н. А. Саниахметова. — Х. : Одиссей, 2004. — 960 с.
18. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
19. Цивільне право України : підручник. У 2 кн. Кн. 2 / [О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. — К. : Юрінком Інтер, 2002. — 780 с.

Анотація

Цибульська О. Ю. Правовідносини, що виникають внаслідок покладення на спадкоємця обов'язку вчинити дії для суспільно корисної мети. — Стаття.

Стаття присвячена дослідженню правовідносин, що виникають внаслідок покладення на спадкоємця зобов'язання виконати дії для досягнення суспільно корисної мети. В роботі визначається характер відповідних правовідносин шляхом розкриття його елементів: суб'єктів, об'єкта та змісту; формулюються пропозиції щодо удосконалення законодавства у сфері цивільно-правового регулювання відносин, що виникають внаслідок заповідального покладення.

Ключові слова: заповідальні розпорядження, заповідальне покладення, зобов'язальні правовідносини.

Аннотация

Цибульская О. Ю. Правоотношения, возникающие в результате возложения на наследника обязанности совершить действия для общественно полезной цели. — Статья.

Статья посвящена исследованию правоотношений, возникающих в результате возложения на наследника обязательства выполнить действия для достижения общественно полезной цели. В работе определяется характер указанных правоотношений путем раскрытия его элементов: субъектов, объекта и содержания; формулируются предложения по совершенствованию законодательства в сфере гражданско-правового регулирования отношений, возникающих в результате завещательного возложения.

Ключевые слова: завещательные распоряжения, завещательное возложение, обязательственные правоотношения.

Summary

Tsybulska O.Yu. Legal Relations Arising As a Result of Testamentary Burden. — Article.

This scientific article is devoted research of legal relations arising as a result of testamentary burden. The thesis determines a nature of these relations; reveals disadvantageous features of legislation in the sphere of testamentary arrangements civil legal regulation and suggests the ways to remove them.

Keywords: testamentary arrangements, testamentary burden, binding legal relations.

УДК 347.65/68:347.932(477)

Н. В. Черногор

ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКІВ ТА ТЕРМІНІВ У СПАДКОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Важливе значення в житті кожної людини займає спадкове право. Спадкові правовідносини виникають, здійснюються та припиняються з настанням вказаних в нормах юридичних фактів у певний час. Саме тому для спадкових правовідносин час має важливе значення. За допомогою строків та термінів суб'єкти спадкових правовідносин можуть реалізувати своє суб'єктивне право на спадщину.

Дослідженню строків та термінів у цивільному праві було приділено багато праць видатних вчених, таких як: В. П. Грибанов, О. А. Красавчиков, І. Б. Новицькій, М. А. Гурвич, В. В. Луць, Т. М. Вахонєва та інші. У спадковому праві на проблему строків та термінів звертали увагу: Ю. О. Заїка, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов, Є. О. Рябоконт та інші.

Строки та терміни у спадковому праві знайшли достатньо широке визначення, але закріплення у Цивільному кодексі України 2003 р. (далі — ЦК України) понять «строк» та «термін» викликає багато проблем у їх практичному застосуванні. Метою проведення даного дослідження є визначення строків та термінів у спадковому праві України.

Право на прийняття спадщини є суб'єктивним цивільним правом, зміст якого полягає у можливості спадкоємцями прийняти спадщину або відмовитися від неї [1]. Дане суб'єктивне право спадкоємець може реалізувати в межах чітко встановлених та імперативно визначених строків та термінів.

Закон пов'язує відкриття спадщини із двома юридичними фактами: біологічна смерть фізичної особи та оголошення її померлою. Згідно з ч. 1 ст. 15 Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» [2] людина вважається померлою з моменту, коли встановлена смерть її мозку (біологічна смерть). Смерть мозку означає повну і незворотну втрату всіх його функцій. У випадку, якщо ж життєдіяльність організму підтримується за допомогою апаратів штучного дихання, кровообігу тощо, смерть ще не настала і, відповідно, спадщина не відкрилась.